

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС КАЈ ТУРСКАТА НАЦИОНАЛНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА¹

доц. д-р Марија Леонтиќ

Апстракт: Во овој труд ќе стане збор за улогата на македонскиот јазик во образовниот процес на турската националност во Македонија. Турската националност во Македонија има право да се образува на својот мајчин јазик во основното и во средното образование. Македонскиот јазик како предмет се изучуваше по четврто одделение, а со новите наставни програми од прво одделение. Во поголемите градови најголем дел на децата од турската заедница во основното и во средно училиште се образуваат на мајчиниот турски јазик и обично без некои поголеми проблеми се вклопуваат во понатамошната настава. Но децата од помалите градови и села обично имаат услови само основното училиште да го завршат на мајчиниот турски јазик (често и само четири одделенија), а потоа поради немање на училишта со паралелки на турски наставен јазик во нивните села и градови наставата ја продолжуваат на македонски јазик. Поради недоволно познавање на македонскиот јазик учениците во овие средини се соочуваат со разновидни проблеми, нивниот квалитет не доаѓа до израз и не успеваат да станат конкурентни. Затоа сметаме дека постепеното изучување на македонскиот јазик од прво одделение ќе им овозможи на учениците од турската заедница подобро да го совладаат македонскиот јазик, а тоа пак ќе придонесе да се зголеми бројот на студентите и нивниот квалитет и конкурентност да дојдат до израз.

Клучни зборови: *образовен процес, турска националност, македонски јазик*

MACEDONIAN LANGUAGE IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE TURKISH NATIONALITY IN MACEDONIAN

Asst. Prof. Marija Leontic

Abstract: This paper will cover the role of the Macedonian language in the educational process of the Turkish nationality in Macedonia. The Turkish nationality in Macedonia has the right on education in its mother tongue in primary and secondary school education. Until now Macedonian language was studied after the fourth grade, but with the new study programs it will be studied starting with the first grade. In the larger cities, the majority of the children from the Turkish community in the primary and

¹ Овој труд претставува мое согледување на местото на македонскиот јазик во образовниот процес кај турската националност во Македонија. Сакајќи оваа тема објективно и сеопфатно да биде презентирана, рефератот го дадов да го прочита колешката доц. д-р Севин Алил која работи на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“. Таа усно укажа на уште два многу важни сегменти што во трудот се прикажани како нејзини цитати, а за кои јас сум & благодарна.

secondary schools are educated in their mother Turkish tongue and are usually included in the education that ensues without any serious difficulties. But the children from the smaller towns and villages usually have the possibility to complete primary school only in their mother Turkish tongue (often only till fourth grade), and then due to the lack of schools with Turkish language classes in their villages and towns, continue their education in Macedonian. Due to the insufficient knowledge of Macedonian, the pupils from these areas are faced with various problems, their quality cannot come to the fore and they are not able to become competitive. Therefore, we consider that the gradual study of Macedonian from the first grade will enable the pupils from the Turkish community to acquire Macedonian better. This will contribute to the augmentation of the number of students and also their quality and competitiveness could come to the fore.

Key words: *educational process, Turkish nationality, Macedonian language*

1. Вовед

Турската националност во Македонија има право да се образува на својот мајчин јазик во основното и во средното образование. Но исто така турската националност се образува на мајчин јазик на Групата за одделенска настава на турски јазик – за идни воспитувачи и одделенски наставници на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ и на Групата за турски јазик и книжевност – наставна насока за идни професори на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Кирил и Методиј“ во Скопје и на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Република Турција отсекогаш ги ценеше напорите на Македонија турската заедница во Македонија да се образува на својот мајчин јазик и секогаш истакнуваше дека таа е една од ретките земји на Балканот каде што има толку организирана настава на турски јазик. Затоа секогаш кога Македонија ќе побараше помош или соработка на образовен или културен план, Турција го ангажираше својот најдобар, најкомпетентен кадар и финансиски поддржуваше најразновидни активности на овој план. Но и покрај овој одлично замислен концепт, реализацијата не беше најсоодветна секогаш бидејќи зависеше од човечки фактор и од условите во коишто се реализира, а исто така и не излегоа голем број кадри што ќе бидат конкурентни и авторитетни. Се разбира, тука се поставува прашањето каде е проблемот, што недостасува за концептот беспрекорно да функционира? Постојат бројни фактори на кои ние турколозите индивидуално или тимски работиме, но ние ќе се задржиме само на еден фактор, познавањето на македонскиот јазик, со кој редовно се соочуваме во наставниот процес и што е тема на нашиот труд, а на кој решение побараа претставниците на Министерството за образование на Р. Македонија.

За да може да се добие поцелосна претстава за комплексноста на ова тема, прво сме должни да ја согледаме состојбата на образовниот процес на турската заедница во Македонија.

2. Состојбата на образовниот процес кај турската националност во Македонија

Образовниот процес на турската националност во Македонија најдобри резултати покажува во поголемите градови поради следниве фактори:

- наставата на мајчиниот турски јазик континуирано се одвива во основното и во средното образование;

- во поголемите градови поради концентрацијата на наставниот кадар има можност за избор и селекција;

- во градовите има градски библиотеки, но и училиштата имаат своја библиотека која релативно ги задоволува потребите на учениците;

- во градовите има бројни книжарници со можност за купување одредени книги;

- во градовите децата од турската заедница од мала возраст се во допир со децата од македонската заедница, што придонесува за појава на турско-македонски билингвизам што многу им користи во понатамошното образование;

- во градовите децата од турската заедница од мала возраст се во мултикултурна средина која придонесува да се флексибилни и брзо адаптивни, што многу им користи во понатамошното образование, работење и деловни контакти.

Образовниот процес на турската националност во Македонија помалку или повеќе ја дели судбината на неразвиените места и покажува слаби резултати во помалите градови и во селата поради следниве фактори:

- наставата на мајчиниот турски јазик, посебно во селата, се одвива обично до петто или до осмо одделение, а потоа поради немање виши одделенија или средно училиште на наставен турски јазик во нивното место или во блиската околина, учениците образованието го продолжуваат во најблиската околина, обично на македонски јазик;

- во помалите градови или во селата нема можност за избор и селекција на наставниот кадар и затоа често пати поради немање кадар во осмолетките работи наставен кадар со завршено несоодветно средно образование;

- во помалите градови или селата ретко има или често нема централни библиотеки, но и училиштата имаат оскудна библиотека која не ги задоволува потребите на учениците;

- во помалите градови или селата има мал број книжарници со ограничен избор или воопшто нема книжарница;

- во помалите градови, а посебно во селата, децата од турската заедница од мала возраст се во допир најчесто со децата од турската заедница, ретко се во допир со децата од македонската заедница, со што немаат можност активно да го користат македонскиот јазик;

-во помалите градови или селата децата од турската заедница од мала возраст се во еднокултурна средина која влијае помалку да се флексибилни и адаптивни во мултикултурните средини, а тоа може да се одрази во понатамошното образование, работење и деловни контакти.

3. Влијанието на познавањето на македонскиот јазик на состојбата на образовниот процес кај турската националност во Македонија

Влијанието на познавањето на македонскиот јазик на различни начини и на различни нивоа се одразува на состојбата на образовниот процес кај турската националност во Македонија. Ова влијание можеме да го разгледаме во основното, во средното и во високото образование.

3.1. Влијанието на познавањето на македонскиот јазик во основното образование на состојбата на образовниот процес кај турската националност во Македонија

Влијанието на познавањето на македонскиот јазик во основното образование има темелно значење и суштинско влијание.

Според старите наставни програми, учениците од турската заедница што се образуваа на мајчиниот турски јазик, македонскиот јазик како предмет го слушаа во петто одделение. Се разбира, таа наставна програма била направена за идеални услови на живот и на работа, што, за жал, во цела Македонија ги нема и со цел учениците да не бидат оптоварени со многу предмети од прво одделение. Но резултатите од практиката и од реализацијата покажаа неизедначени и неповолни резултати.

Во поголемите мултикултурни градови каде што има развиен турско-македонски билингвизам кај децата од турската заедница и каде што децата уште од градинка или забавиште доаѓаат во контакт со децата од македонската заедница, старите наставни програми за изучување на македонскиот јазик како предмет во петто одделение без некои посебни проблеми се реализираа.

Но ако се земе предвид дека концентрацијата на турската заедница е помала во поголемите градови, а е поголема во помалите градови и во селата, проблемите излегуваат на површината. Во овие средини старите наставни програми за изучување на македонскиот јазик во петто одделение едноставно се покажаа несоодветни. Во овие средини наставата на мајчиниот турски јазик се одвива обично до петто одделение или до осмо (сега до деветто) одделение, а потоа, поради немање паралелки на наставен турски јазик во нивното место или во блиската околина, учениците образованието го продолжуваат во блиските училишта, обично на македонски јазик. Според колешката Севин Алил, исто така, доколку за одреден предмет не се пронајде соодветен професор кој може да предава на турски јазик, се назначува професор кој предава на македонски јазик. Можете да си замислите на кој невиден напор беа изложени овие ученици кои четири години учеа на наставен турски јазик, а потоа само со познавање на разговорниот македонски јазик продолжуваа да се образуваат на македонски јазик! Проблемот добиваше уште поголеми димензии доколку се работеше за турски села со претежно турско население кои не беа во допир

со македонското население и главно комуницираа на турски јазик. Во вакви услови реално е да се очекува дека до резултатите на овие ученици ќе се дојде побавно, а нивниот квалитет потешко ќе доаѓа до израз поради недоволното познавање на македонскиот јазик.

Идеалистите би рекле дека овој проблем би се надминал со застапеност на деветтолетка во сите помали градови и села. Но кога реално би ја погледнале состојбата на образовниот процес во помалите градови и во селата на кој и да било наставен јазик, ќе согледаме дека и постојните објекти не се во задоволителна состојба. Нереално е да се очекува за кратко време насекаде да има нови објекти, а поради миграцијата на населението во поголемите места и градови и поради недоволниот број ученици наставниците честопати во една училница паралелно одржуваат настава на неколку одделенија и сл. Во ваква ситуација реалистите би советувале приспособување на моменталните услови на живот и на работа додека да се создадат подобри и поповолни услови.

Веруваме дека изучувањето на македонскиот јазик уште од прво одделение според новите наставни програми ќе има долгорочен позитивен ефект во образовниот процес кај турската националност во Македонија од следниве аспекти:

-кај учениците од мултикултурните градови турско-македонскиот билингвизам ќе се развива правилно, а не стихијно преку дијалектен јазик кој потоа е многу тешко да се коригира;

-кај учениците од помалите градови и села кои имаат училишта само до петто одделение на наставен турски јазик, а кои потоа поради немање на блиско училиште со следните одделенија на наставен турски јазик обично продолжуваат во петто одделение во најблиското училиште на наставен македонски јазик, адаптацијата поради претходното изучување на македонскиот јазик ќе биде полесна, а тоа ќе влијае на нивниот подобар успех;

-кај учениците од обете средини македонскиот јазик не ќе мора да се изучува интензивно во тек на четири години, туку постепено, со многу повторување и вежби во тек на девет години, што ќе придонесе македонскиот јазик подобро да биде совладан, а тоа ќе им овозможи во иднина во средното образование, доколку во својата околина поради разни причини немаат паралелка на наставен турски јазик, со помал труд да се вклучат во наставата на македонски јазик

За овие очекувани резултати да се реализираат, должни сме да укажеме на некои работи кои треба да се земат предвид при изучувањето на македонскиот јазик од страна на учениците од турската заедница чиј мајчин јазик е турскиот:

-според моменталната ситуација во Македонија во селата поради разни причини, со ретки исклучоци, се наоѓаат добри наставници по македонски јазик, а тоа значи дека за изучување на македонскиот јазик мора да се подготват квалитетни учебници кои ќе го насочуваат наставникот и ќе му помогнат во неговата работа;

-при подготвувањето на учебниците за изучување на македонскиот јазик пожелно е во тимовите да бидат вклучени или консултирани и специјалисти по турски јазик бидејќи македонскиот е флективен, а турскиот е аглутинативен јазик, а тоа влијае на процесот на усвојување и изучување на македонскиот јазик;

-учебниците за изучување на македонскиот јазик треба да се со интересна содржина во која ќе се пронајдат и учениците од турската заедница, за да бидат мотивирани со желба да го учат македонскиот јазик, а не како обврска.

Ова навидум звучи едноставно, но според нас е од суштинско значење за успехот на новите наставни програми во денешни услови на работа во кои македонскиот јазик од страна на учениците од турската заедница се изучува од прво одделение.

3.2. Влијанието на познавањето на македонскиот јазик во средното образование на состојбата на образовниот процес кај турската националност во Македонија

Познавањето на македонскиот јазик во средното образование е резултат на изучувањето на македонскиот јазик во основното образование, а влијае на образовниот процес во високото образование.

Во идеални услови во основното и во средното училиште наставата се одвива на наставен турски јазик. Но честопати учениците и родителите се соочуваат со следниве фактори кои влијаат учениците средното училиште да го продолжат обично на наставен македонски јазик:

-непостоење на средно училиште на наставен турски јазик во нивна блиска околина (во најблискиот град до селата, во соседните блиски градови и сл.);

-постоење на средно училиште со паралелки предвидени за наставен турски јазик во нивната блиска околина, но немање доволен број на ученици за формирање паралелка и за одржување на настава;

-постоење на средно училиште со паралелки предвидени за наставен турски јазик во подалечните поголеми градови, но немање финансиска моќ на семејствата на своите деца да им обезбедат престој во тие градови.

И во вакви услови проблемот не беше помал кога учениците со завршено основно образование на наставен турски јазик и со четиригодишно изучување на македонскиот јазик како втор јазик, наставата во средното училиште ја продолжуваа на македонски јазик. Често пати во разговор со моите колеги по македонски јазик слушав дека овие ученици се слаби. А, всушност, најголемиот дел на ученици не беа слаби, туку беше слабо нивното познавање на македонскиот јазик и нивниот потенцијал не доаѓаше до израз. Но има колеги кои ја пронаоѓаа причината на оваа ситуација и ги толерираа учениците. Но повеќе е од очигледно дека на нив не им треба толеранција, туку образовен систем кој ќе им овозможи нивниот квалитет да дојде до израз и да се конкурентни.

Веруваме дека со изучувањето на македонскиот јазик од прво одделение, учениците многу подобро ќе го совладаат македонскиот јазик и доколку поради гореизложените фактори се соочат средното образование да го слушаат на наставен македонски јазик, ќе успеат со поголема сигурност да се вклопат во наставата и нивниот квалитет и потенцијал да дојдат до израз.

3.3. Влијанието на познавањето на македонскиот јазик во високото образование на состојбата на образовниот процес кај турската националност во Македонија

Доброто познавање на македонскиот јазик е услов студентите од турската националност да покажат успех на соодветниот факултет што го одбрале бидејќи на државните универзитети обично студираат на наставен македонски јазик. Доброто познавање на македонскиот јазик на ова ниво им овозможува не само лесно следење на предавањата туку и презентирање на нивното знаење на испитите, а потоа во своите работни средини. А тоа, пак, од своја страна причинува нивното знаење да се вреднува, а тие се стекнуваат со самодоверба и мотивираност да истраат во професионалната надградба.

Еден дел од студентите од турската заедница добро го владеат литературниот македонски јазик, а тоа им овозможува студиите да ги завршат без некој посебен проблем. Но, според колешката Севин Алил, во последно време кај еден дел кај студентите од турската заедница кој не е во контакт со студентите од македонската заедница се забележува слабеење на македонскиот јазик поради интензивното следење на турските телевизиски програми на Република Турција преку сателитските антени.

Поради причините што претходно ги наведовме друг дел од учениците од турската заедница не го владеат добро македонскиот јазик, односно го знаат македонскиот дијалект во средината во која живеат. Со истиот проблем во поблага варијанта се соочуваме и со студентите од македонската заедница кои учат на факултетите кои се надвор од големите градови. Со ваков проблем се соочивме и на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. За да се надмине и санира оваа ситуација, со залагање на деканката Виолета Димова, во студиските програми на Филолошкиот факултет предвидено е македонскиот јазик да се изучува шест семестри. Но при ова сакам да споменам дека ова ќе претставува само санирање на проблемот, но не и целосно решавање. Многу е тешко нешто што длабоко се вкоренило, отпосле да се коригира. Затоа е многу важно изучувањето на македонскиот литературен јазик да се одвива од мала возраст и постепено да се надградува.

Познавањето на литературниот македонски јазик посебно е важно кај студентите од Групата за турски јазик и книжевност кои често пати ќе бидат соочени со превод и препев. Во Македонија, за жал, бројот на преведувачи од турски на македонски и обратно е многу мал и обично се самоуки. За добар преведувач потребна е интензивна настава на двата јазика. Затоа на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет во Штип, според новите студиски програми, македонскиот јазик ќе се изучува шест семестри. Веруваме дека тоа ќе влијае во иднина бројот и квалитетот на преведувачите да се зголеми.

4. Заклучок

Од нашиот труд може да се согледа дека старите наставни програми во кои македонскиот јазик се изучуваше како втор јазик кај учениците од турската националност, не беа соодветни за сите средини, а тоа влијаеше на успехот и на натамошниот развој на учениците.

Веруваме дека новите наставни програми според кои се предвидува македонскиот јазик да се изучува од прво одделение ќе им овозможи на учениците од турската националност во какви било животни услови за образование полесно да се снајдат, адаптираат, нивното знаење, квалитет и компетенција да дојде до израз, со еден збор – да бидат конкурентни во својата област и во своите средини. Веруваме дека само на овој начин ќе се зголеми бројот на авторитетни кадри од турската националност како што беа Мугбил Бејзат, Оливера Јашар-Настева, Нецати Зекерија, Мустафа Асим, како што се Ѓунер Исмаил, Биба Исмаил, Газанфер Бајрам, Сабина Ајрула и др., а тоа на Македонија многу & значи и ќе & значи.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Алил, Севин. (2009). *Дидактички-методски осврт на литературата за деца во основните училишта*. - Скопје
2. Demirel, Özcan. (1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları - İstanbul
3. Demirel, Özcan. (1999). *İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları - İstanbul

Леонтиќ, Марија. (2010). Македонскиот јазик во образовниот процес кај турската националност во Македонија. Меѓународен собир на соработка на тема Прв, втор, друг јазик: македонско-хрватски споредби, во Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Скопје

Лектура: проф. д-р Симон Саздов

**PRVI, DRUGI, INI JEZIK:
HRVATSKO-MAKEDONSKE USPOREDBE**

Uredile: Lidija Cvikić i Elena Petroska



**ПРВ, ВТОР, ДРУГ ЈАЗИК:
ХРВАТСКО-МАКЕДОНСКИ СПОРЕДБИ**

Уредиле: Лидија Цвикиќ и Елена Петроска

Македонскиот јазик во образовниот процес кај турската националност во Македонија⁵⁵

Во овој труд ќе стане збор за улогата на македонскиот јазик во образовниот процес на турската националност во Македонија. Турската националност во Македонија има право да се образува на својот мајчин јазик во основното и во средното образование. Македонскиот јазик како предмет се изучуваше по четврто одделение, а со новите наставни програми од прво одделение. Во поголемите градови најголем дел на децата од турската заедница во основното и во средно училиште се образуваат на мајчиниот турски јазик и обично без некои поголеми проблеми се вклопуваат во понатамошната настава. Но децата од помалите градови и села обично имаат услови само основното училиште да го завршат на мајчиниот турски јазик (често и само четири одделенија), а потоа поради немање на училишта со паралелки на турски наставен јазик во нивните села и градови наставата ја продолжуваат на македонски јазик. Поради недоволно познавање на македонскиот јазик учениците во овие средини се соочуваат со разновидни проблеми, нивниот квалитет не доаѓа до израз и не успеваат да станат конкурентни. Затоа сметаме дека постепено изучување на македонскиот јазик од прво одделение ќе им овозможи на учениците од турската заедница подобро да го совладаат македонскиот јазик, а тоа пак ќе придонесе да се зголеми бројот на студентите и нивниот квалитет и конкурентност да дојдат до израз.

⁵⁵ Овој труд претставува мое согледување на местото на македонскиот јазик во образовниот процес кај турската националност во Македонија. Сакајќи оваа тема објективно и сеопфатно да биде презентирана, рефератот го дадов да го прочита колежката доц. д-р Севин Алил која работи на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“. Таа усно укажа на уште два многу важни сегменти што во трудот се прикажани како нејзини цитати, а за кои јас сум & благодарна.